



# Savjetovanje za obrazovanje i karijeru



# Savjetovanje za obrazovanje i karijeru



Podrška Evropske komisije u izradi ove publikacije ne predstavlja odobravanje sadržaja koji odražavaju samo stavove autora, pa se Komisija ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

**PROJECT MANAGER**

Bodil Mygind Madsen

**PROJECT FACILITATOR**

Danka Markuš

**TRANSLATION**

Rahim Kaleci (ALB)

Eldin Grabovica (BOS/MNE)

**DESIGN**

Nikola Latković

**PRESS**

AP Print, Podgorica

**CIRCULATION**

60

May 2024

# sadržaj

## Uvod

## Savjetovanje za stručno obrazovanje i obuku (VET)

### Tri vrste karijernog usmjeravanja

- 1. Usmjeravanje za obrazovanje – početak obrazovanja/angažovanje**
  - a) Saradnja s osnovnim školama
  - b) Društvene mreže
  - c) Saradnja s drugim institucijama, opštinama, privatnim partnerima itd.
- 2. Usmjeravanje tokom obrazovanja – zadržavanje/podrška/sprečavanje napuštanja**
  - a) Saradnja između odjelâ škole/osoblja
  - b) Posebna obrazovna i druge vrste podrške
- 3. Usmjeravanje nakon završenog obrazovanja – profesionalna orijentacija/dalje obrazovanje/karijera**

### Okvir usmjeravanja

Okvir za usmjeravanje – 4 važna uslova

Pitanja

Komunikacija – verbalna i neverbalna

Uloge i kompetencije savjetnika

### Model usmjeravanja – Pet koraka savjetodavnog rada

### Slučajevi – vrste osoba koje traže usmjeravanje / situacije

Učenik koji zna šta želi

Učenik koji ne zna šta želi

Učenik koji želi nešto što je zapravo nemoguće

Učenik koji želi nešto što savjetnik smatra nerealnim



## Savjetovanje u obrazovanju i karijeri

„Savjetovanje u obrazovanju i karijeri“ su napisali dvoje danskih savjetnika u obrazovanju i karijeri na osnovu svog dugogodišnjeg iskustva u Danskoj u kombinaciji s povratnim informacijama koje su dobili iz dvije radionice održane u Peći, Kosovo i Sarajevu, Bosna i Hercegovina 2022. godine.

Nastavnici, savjetnici i psiholozi iz šest različitih škola za stručno obrazovanje i obuku na Kosovu, u Albaniji, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori su učestvovali u dvije radionice u kojima ne samo da su prošli obuku već su rado podijelili svoje stručno znanje i predstavili izazove i prepreke s kojima se suočavaju u svakodnevnom radu. Osim toga dali su svoj doprinos putem konkretnih slučajeva i najboljih primjera iz prakse.

Već nekoliko godina se ustanove za stručno obrazovanje u velikom dijelu Evrope, uključujući zemlje Zapadnog Balkana, generalno suočavaju s izazovom privlačenja mladih u stručno obrazovanje i obuku. Tendencija je takva da većina mladih, koji izlaze iz osnovnih škola, biraju opšte srednje obrazovanje a ne stručno.

U junu 2023.godine u Danskoj je 19,4% mladih koji su završili osnovnu školu odabrali stručno obrazovanje, a njih 72,6% je odabralo opšte srednje obrazovanje. To je velika neuravnoteženost, a takva tendencija je ista u mnogim zemljama Evrope.

U Albaniji, u školskoj 2022/2023. godini je procenat upisanih učenika u škole za stručno obrazovanje iznosio 17,5%, dok je 82,5 % učenika upisano u opšte srednje škole. To je zapravo bio porast procenta učenika u školama za stručno obrazovanje u odnosu na 2020/2021. godinu, kada je on iznosio 16,6 % te 2021/2022. godinu kada je iznosio 17%. Međutim, iako procenat upisanih učenika u škole za stručno obrazovanje raste, broj učenika nažalost opada, a uzrok su ogromna kretanja stanovništva ka Zapadnoj Evropi. Smanjuje se broj učenika na svim nivoima obrazovnog sistema, ne samo u stručnom obrazovanju.

U Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, procenat mladih koji pohađaju škole za stručno obrazovanje je veći od onog u Albaniji. Prema statističkim podacima Ministarstva za obrazovanje Kosova u školskoj 2022/2023. godini je 20.328 završilo srednju školu, od čega 38% u školama za stručno obrazovanje.

Veoma zabrinjavajući trend jeste taj da u zemljama Zapadnog Balkana mnogi mladi uzrasta od 15 do 29 godina nisu zaposleni niti su u procesu obrazovanja. Prema statističkim podacima iz 2018/2019. godine na Kosovu je 43% mladih uzrasta od 15 do 29 bilo nezaposleno.

Prema preliminarnim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (mart 2024.), u 2023. godini 30% mladih (uzrasta od 15 do 24 godine) u Bosni i Hercegovini je bilo nezaposleno, dok podaci za 2022. godinu pokazuju da taj procenat iznosi 35% mladih (uzrast od 15 do 24 godine). Ako

samo pogledamo date brojeve, možemo steći dojam da je stopa nezaposlenosti mladih niža u 2023. godini. Međutim, objašnjenje može biti i da se veliki broj njih odselio iz Bosne i Hercegovine radi boljih radnih mjesta te da je stopa nezaposlenih među mladima zbog toga niža.

S druge strane, u Albaniji u protekle tri godine nedostaje sezonska radna snaga. Turizam je značajno porastao, a tokom ljeta postoji velika potreba za mladima u turističkom sektoru. Preduzeća koja se bave turizmom ne mogu zadovoljiti potrebe samo s uposlenicima iz Albanije. Počeli su angažovati radnu snagu iz drugih zemalja kao što su Filipini, Bangladeš i Pakistan.

# Savjetovanje za stručno obrazovanje

Danska ima dugu tradiciju kvalifikovanog savjetovanja za mlade koji završavaju osnovnu školu. Proteklih decenija je obuka za savjetnika u obrazovanju prošla kroz nekoliko reformi. Uvrštena su nova istraživanja, znanja i teorije dopunjena iskustvom dugogodišnjeg rada u usmjeravanju mladih.

S historijskog gledišta, javni biroji za zapošljavanje su izvorno imali važnu ulogu u davanju savjetovanja o karijeri. Na samom početku se na karijerno savjetovanje više gledalo kao na posao stručnjaka za informisanje nego obrazovnog radnika, ali se to tokom godina promijenilo. Od kraja 1950-ih u uštini je obrazovni pristup savjetovanju o karijerama počeo da dominira čime je dobio momentum tokom 60-ih i 70-ih s nastavnicima-savjetnicima. Od tada savjetništvo cvjeta u smislu da je broj savjetodavnih stručnjaka dramatično povećan, a savjetovanje je zauzelo jedan integrisani pristup kada su u pitanju obrazovne mjere i mjere zapošljavanja. Ovaj obrazovni materijal je stoga razvijen u kontekstu danske savjetodavne tradicije i kontinuirano se prilagođava tekućim pitanjima u saradnji sa školama u 4 zemlje u projektu VET4WB.

## Tri vrste usmjeravanja

U ovom materijalu će biti predstavljena tri vrste usmjeravanja koja je moguće jednostavno primijeniti u školi za stručno obrazovanje koja prije nije imala savjetovanje za obrazovanje i karijeru.

1. **Usmjeravanje za obrazovanje – Početak obrazovanja/angažovanje**
2. **Usmjeravanje tokom obrazovanja – zadržavanje/podrška/sprečavanje napuštanja**
3. **Usmjeravanje nakon završenog obrazovanja – Profesionalna orijentacija/dalje obrazovanje/karijera**

*Osvrt: Razmislite razlikuju li se međusobno 3 oblika usmjeravanja i ako da, kako?*

### 1. Usmjeravanje za obrazovanje – Početak obrazovanja/angažovanje



Guidance for an education/vocational training can have many facets and face many obstacles, as there are many factors that influence the young person's choice of education. The choice can be influenced by traditions in the family, finances, distances to the place of education, the choices of peers and the choices and attitudes of parents and siblings. There are many similarities between the challenges in the Balkans and in Denmark. However, the cultural and economic conditions are very different from country to country, and it can therefore be difficult to find a common solution for all countries and schools. However, it is in any case a great gain for everyone to share knowledge and pick from the best ideas and experiences across schools and countries.

#### a) Saradnja s osnovnim školama

IU Danskoj saradnja škola za stručno obrazovanje s osnovnim školama počinje na samom početku školovanja. Iskustva pokazuju **da što ranije pružite**

informacije o mogućnostima mimo tradicionalnih i možda dobro poznatih, to je veće interesovanje za stručno obrazovanje.

### PRIMJERI SARADNJE S OSNOVNIM ŠKOLAMA:

**DANSKA:** Stručna škola posjećuje osnovnu školu s predanim učenicima koji dolaze u radnim uniformama svojih odgovarajućih zanimanja te s ponosom i predanošću govore o obrazovanju koje su odabrali: Kakav je potencijal tog zanimanja, kakva je plata i sl. Ovaj oblik usmjeravanja između vršnjaka predstavlja dobro i zahvalno iskustvo za svakoga.

**DANSKA:** Osnovna škola dolazi u obilazak škole za stručno obrazovanje i učenicima se predstavlja nekoliko malih zadataka koji predstavljaju predmet u razredu koji posjećuju. Tu bi bilo dobro da se učenici škole za stručno obrazovanje aktivno uključe, pokazuju i pričaju kako bi se održavalo usmjeravanje između mladih.

**DANSKA:** Opštinski sajmovi obrazovanja na kojima učenici škole za stručno obrazovanje učestvuju na radnim štandovima. Na te sajmove se pozivaju učenici gdje mogu postavljati pitanja o smjerovima koji se predstavljaju na sajmovima.

**ALBANIJA:** Školski koordinator za privredu, u saradnji s koordinatorom za karijeru, poziva predstavnike privrede da bude dio veoma ključnog procesa: odabir smjera. To se radi s učenicima 11. razreda koji moraju odabrati smjer za 12. razred. Da bi postojala raznovrsna ponuda u školi, moraju se obaviti određene aktivnosti kao što su: prikupiti tačne informacije o smjerovima u školi, informacije o promociji posla, plata, upražnjenim radnim mjestima, potrebama tržišta rada i tako dalje. Predstavnici privrede su dobar izvor za učenike da naprave pravi izbor. Sve to se obavlja putem otvorenih časova, konsultacija, posjeta radnim mjestima, sajmovima itd.

**KOSOVO:** Učenici 9. razreda osnovne škole posjećuju stručne škole tokom jedne sedmice u maju koja se zove „Sedmica otvorenih vrata“. Ima-



ju priliku da vide školu, radionice a predstavlja im se i mini sajam s praktičnim projektima na kojima su radili naši učenici (tj. učenici koji trenutno pohađaju stručne škole). Također, centri za karijeru zajedno prave promociju kako bi obavijestili učenike 9. razreda šta nudimo kao škole i kakvu će imati perspektivu ako upišu školu za stručno obrazovanje i obuku.

**CRNA GORA:** U Crnoj Gori se saradnja između osnovnih i srednjih škola odvija kontinuirano tokom cijele školske godine. U školi „Vaso

Aligrudić“ saradnja se postiže kako putem zajedničkih aktivnosti u učionici tako i putem vannastavnih aktivnosti.

Međutim, najviše saradujemo s učenicima završnih razreda osnovne škole (VII, VIII i IX razredi). Posebno, posjete nastavnika i učnika naše škole osnovnim školama se organizuju u vidu radionica i predstavljanja naše škole i programa koje nudimo. Tokom tih radionica predstavljaju se obrazovni programi koji se provode u našoj školi, učenici razgovaraju o načinu podučavanja tih programa, upoznaju se s poslodavcima s kojima škola saraduje i detaljno im se objašnjava koji su to naredni koraci koje poduzimaju nakon što maturiraju u našoj školi. Saznaju kako mogu nastaviti svoj profesionalni razvoj.

**CRNA GORA:** „Vaso Aligrudić“ organizuje i Dane otvorenih vrata za sve učenike osnovnih škola koji žele posjetiti našu školu. Tom prilikom učenici pojedinačno ili u grupama obilaze našu školu, upoznaju se uposlenicima škole, nastavnim procesom, ali i vannastavnim aktivnostima, kao i radionicama koje se nude u školi.

Moguće je i prisustvovati časovima. Tom prilikom učenici sami borave na časovima, razgovaraju sa svojim vršnjacima i upoznaju se sa samom školskom sredinom. Također imaju priliku da razgovaraju sa svim nastavnicima i pitaju šta god žele.

Veoma važna je činjenica da učenici dobiju informacije o svim poslodavcima s kojima saraduje „Vaso Aligrudić“ te se razgovara o mogućnosti obavljanja dijela praktične nastave kod poslodavca.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** „Srednja škola metalnih zanimanja Sarajevo“ svake godine organizuje veliki broj aktivnosti namijenjenih učenicima završnih razreda osnovne škole kako bi povećala broj upisanih učenika. Jedna od tih aktivnosti je posjeta školama – nastavnici i odabrani učenici obilaze mnoge osnovne škole u Sarajevu kako bi predstavili našu školu – školske programe, izlete, okupljanja, trajanje školovanja te predstavljaju prednosti koje učenici mogu imati tokom i nakon obrazovanja. Još jedna aktivnost čiji je cilj promocija škole jeste učesće naše škole na sajmu srednjih škola koji se održava svake godine. Sajam organizuje Ministarstvo za obrazovanje i mlade KS, a održava se u maju te svake godine uspije okupiti veliki broj učenika iz osnovnih škola i njihovih roditelja.





**BOSNA I HERCEGOVINA:** Skoro svake godine „Srednja škola metalnih zanimanja Sarajevo” organizuje „Dan otvorenih vrata škole”. To je prilika za mlade i njihove roditelje da se upoznaju s nastavnicima, vide kako izgleda škola, vide opremu u kabinetima, kako su organizovani časovi te da dobiju sve druge bitne informacije. Ta aktivnost je veoma važna jer mladi i njihovi roditelji mogu dobiti informacije o programima te na kraju steći pozitivan utisak o školi.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** Ove godine „Srednja škola metalnih zanimanja Sarajevo” prvi put organizuje događaj koji će privući veliki broj učenika osnovnih škola. U okviru tog događaja naša škola će obezbijediti prevoz za učenike završnih razreda nekoliko osnovnih škola u Sarajevu. Na taj način će učenici učestvovati u zabavnim i zanimljivim aktivnostima (muzika, ples, umjetnost), a krajnji cilj je predstaviti školu učenicima i pomoći im da lakše odluče u koju školu da se upišu. Tom prilikom će učenici obići školu, družiti se s drugim učenicima i saznati sve važne informacije o školi.

**DANSKA:** Svake godine se održava događaj na državnom nivou pod nazivom „Dansko prvenstvo u vještinama”. Osnovne škole se pozivaju na takmičenje na kojem mogu vidjeti mnoge različite programe koji su uključeni u takmičenje.

**ALBANIJA:** Svakog novembra se održava „SEDMICA VJEŠTINA”. Fokus je na aktivnostima koje okupljaju učenike i poslovne partnere, upoznavanju jedni drugih, fokusiranju na glavni cilj: stažiranje. Ima nekoliko informativnih sesija od posla u školi ili u kompaniji, roditelji mogu obići kompanije, stariji učenici mogu biti mentori na jedan dan mlađim učenicima u kompaniji.

**DANSKA:** Škole za stručno obrazovanje održavaju otvorena vrata jednom ili dva puta godišnje i tada, između ostalog, osnovnim školama se prave posebne pozivnice, a NAROČI-



TO roditeljima mladih. Veoma je važno da generacija roditelja dobije priliku da vidi mjesto obrazovanja, dobije informacije te uvid u programe i stekne pozitivne utiske o samom mjestu.

## b) Društvene mreže

**DANSKA:** Društvene mreže igraju značajnu i ozbiljnu ulogu u kontekstu mladih. TikTok, Instagram, Facebook, X i druge društvene platforme se koriste svakodnevno u sve većoj mjeri za prenošenje informacija i oglašavanje. Kampanje oglašavanja na TV-u, u kinima, novinama i časopisima se sve manje koriste u svrhu informisanja jer omladina nije okrenuta tim izvorima informacija.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** Kampanje na društvenim mrežama i TV-u igraju važnu ulogu za mlade. „Srednja škola metalnih zanimanja Sarajevo” skoro svakodnevno koristi platforme kao što su TikTok, Instagram, Facebook i druge za prenošenje informacija i oglašavanje. Kampanje oglašavanja na TV-u, u novinama i časopisima su važni izvori koji se koriste da se dopre do roditelja omladine. Generacije roditelja su još uvijek odane tim medijima.

### c) Saradnja s drugim institucijama, opštinama, privatnim partnerima itd.:

**DANSKA:** Srednjoj školi za stručno obrazovanje je važno da ima veliku mrežu poslovnih partnera. Saradnja s drugim obrazovnim institucijama u svojoj ili susjednim opštinama može biti od velike važnosti.

Svake godine mnogi učenici promijene obrazovanje i školu jer otkriju da je odabrani smjer pogrešan i žele ga promijeniti u nešto sasvim drugačije.

Škole koje vrše pripremu za stručno obrazovanje važan su i značajan partner. Saradnja s tim školama može pomoći u stvaranju zajedničke niti od pripremanja za obrazovanje do obrazovanja, preko trajanja obrazovanja do uspješno završenog obrazovanja.

**DANSKA:** Opštine imaju savjetodavne centre i centre za zapošljavanje koji imaju inicijative usmjerene ka mladima. Bliska saradnja s tim centrima je od velikog značaja. Ti centri svakodnevno kontaktiraju s građanima opštine i često mogu pružiti informaciju iz prve ruke o početku obrazovanja te na kojim obrazovnim programima ima manjak učenika, u kojim oblastima nedostaje stručne radne snage i obratno, gdje je potražnja prevelika te je stoga teško dobiti mjesto stažiranja ili posao.

**ALBANIJA:** U opštini Skadar do sada nisu organizovani sajmovi obrazovanja. Neke aktivnosti kojima se u fokus stavlja saradnja između škole Hamdi Bushati i opštine se ogledaju u vidu služenja hrane i pića učenika iz škole Hamdi Bushati na raznim događajima koje organizuje opština.

**ALBANIJA:** Škola „Hamdi Bushati“ u Skadru ima veliku mrežu poslovnih partnerstava. To se može smatrati jednom od prednosti ove škole. Poslovni predstavnici sve više uključuju svoje stručne vještine u život škole. Nedavno su posjetili školu kao dokaz intenzivne saradnje. Osim intervjua obavljenih s ciljem da dobiju učenike kao stažiste, a kasnije i kao buduće radnike, idu u školu da se upoznaju s učenicima IX razreda i pokažu im prilike u budućnosti koje ti učenici mogu dobiti: visina plate, upražnjena radna mjesta, itd. To je veoma efikasan pristup ka privlačenju većeg broja učenika u sistem stručnog obrazovanja jer se takvim sastancima pospješuje kampanja oglašavanja.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** Ove godine je „Srednja škola metalnih zanimanja Sarajevo“ organizovala konferenciju „VAŽNOST I POPULARIZACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA“ u okviru projekta VET4WB. Cilj te aktivnosti je bio predstaviti trenutno stanje škola za stručno obrazovanje u Kantonu Sarajevo te pokazati s kojim se izazovima suočavaju takve škole te otvoriti nove saradnje i prilike koje će te škole staviti u žižu obrazovnog sistema koji je pogodan za njih. Učesnici konferencije su bili ministri privrede i obrazovanja, partneri iz privrede, učenici, nastavnici, direktori srednjih i osnovnih škola. Taj događaj je i jedan onih osmišljenih za predstavljanje škole u najboljem svjetlu..





### OSVRT

#### Moramo privući učenike u naše obrazovanje

- ▶ *Je li to vaš posao?*
- ▶ *Kome se obraćate?*
- ▶ *Kako to radite?*
- ▶ *Na koje glavne prepreke nailazite?*
- ▶ *Bilo šta drugo?*

## 2. Usmjeravanje tokom obrazovanja – zadržavanje/pružanje podrške/sprečavanje napuštanja



S političkog stanovišta, u nekoliko zemalja EU fokus je na višegodišnjem problemu napuštanja škole. Prestanak obrazovanja jednog učenika košta obrazovne institucije i društvo mnogo novca.

Velike posljedice po učenika može ostaviti prihvatanje da odabir obrazovanja nije bio adekvatan. Često takva spoznaja ima za posljedicu gubitak samopouzdanja, uništene snove, slabo samopoštovanje, bolest, finansijske probleme i još mnogo toga.

*Usmjeravanje i praćenje učenikovog blagostanja i svakodnevnog života je važan dio obrazovanja mlade osobe te pomaže u osiguravanju uspješnog završetka odabranog obrazovanja.*

**KOSOVO:** Na Kosovu broj učenika koji napuste školovanje nije tragičan kao u drugim zemljama jer je, za početak, srednje obrazovanje obavezno. Zajednica čak gaji mentalitet da ako niste završili srednju školu, tada ne možete dobiti nikakav redovan posao. Osobe koje napuste školovanje su obično djeca romske populacije koja čini manjinu na Kosovu. Stoga je fokus države i škola u njihovim zajednicama da im se pomogne da razumiju vrijednost škole i obrazovanja.

**CRNA GORA:** Postoji mogućnost preobuke, koja se provodi u skladu sa zakonskim odredbama. Naime, modularni programi koji se primjenjuju u Crnoj Gori ostavljaju mogućnost da se, u slučaju da učenik u nekom trenutku napusti školovanje, prizna određeni stečeni nivo obrazovanja. Također, veliki broj učenika naše škole, na primjer, nakon završetka 3. stepena obrazovanja u našoj školi polažu razlike predmeta i prekvalifikuju se za određeno zvanje na 4. stepenu obrazovanja.

**CRNA GORA:** Naročito, broj učenika koji napuste školu „Vaso Aligrudić“ je relativno mali, stoga je napuštanje škole na nivou prošle školske godine 2022/23. u iznosu od 2% što je veoma ohrabrujući podatak za školu. Procenat od 2% Učenika nije polagao razredni ispit, a razlozi su profesionalno bavljenje sportom (učešće u državnoj reprezentaciji/poznatim svjetskim klubovima te odluka da se nastave vanredno školovati). Značajna je i činjenica da su ti učenici nastavili svoje obrazovanje u drugoj školi i na željenom obrazovnom programu.

## Saradnja među školskim odjelima/osobljem:

U školi za stručno obrazovanje su potrebni bliska i iskrena saradnja. To se tiče i predmetnih nastavnika, nastavnika opštih predmeta, nadzorni-

ka obrazovanja i rukovodilaca u obrazovanju. Saradnja mora imati visok prioritet kada su u pitanju razred i pojedinačni učenik.

Približno svake 3 sedmice bi trebalo održavati sastanak između predmetnih nastavnika, savjetnika za obrazovanje i drugih osoba uključenih u razred kako bi na taj način mogli ocijeniti svakog učenika ponaosob. To je prilika da se brzo formira pregled i pruži podrška učeniku ili učenicima koji se suočavaju s izazovima i kojima je potrebna pomoć.

**KOSOVO:** U vezi s usmjeravanjem tokom obrazovanja svaki nastavnik ostvaruje blisku saradnju s centrom za karijeru i školskim psihologom kako bi učenici s posebnim potrebama ne samo fizičkim već i oni s posebnim emocionalnim potrebama (ovdje možemo svrstati i talentovane učenike) dobiti pomoć da se pronađu u obrazovnim programima.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** U „Srednjoj školi metalnih zanimanja Sarajevo“ bliska i pouzdana saradnja između predmetnih nastavnika, razrednika, pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i direktora škole imaju visok prioritet i odvijaju se gotovo svakodnevno. Pored ove pojedinačne saradnje postoji još jedna koja uključuje grupnu saradnju (jednom svaka dva mjeseca, a po potrebi i češće) tokom koje se razgovara o važnim pitanjima koja se tiču učenika. Nadziru se razni faktori koji utiču na dobrobit učenika: rezultati u postizanju akademskih ciljeva, kompatibilnost učenikovih sposobnosti i odabranog programa, psiho-fizičko zdravlje kao i stanje u porodici.

Tokom nadzora se posvećuje posebna pažnja prepoznavanju rizika koji mogu negativno uticati na učenika. Ako prepoznamo takve rizike koji mogu negativno uticati na učenika, organizujemo dodatne sastanke na kojima razmatramo kakvu podršku je potrebno pružiti učeniku kako bi zadovoljio svoje potrebe.

Kada planiramo podršku, procjenjujemo koje stručnjake iz zajednice je potrebno uključiti (npr. Uključujemo sportske trenere, kliničke psihologe/psihijatre, podršku službe za socijalni rad i dr.). Partneri tih institucija pružaju dodatnu podršku učenicima i njihovim roditeljima dok dobijaju stalnu podršku na nivou škole (razrednik, nastavnici, pedagog, psiholog i socijalni radnik).

## Posebna obrazovna i druge vrste podrške:

**DANSKA:** Mnogi učenici imaju različite izazove koji im otežavaju svakodnevni život, a to utiče na njihovu sposobnost da završe obrazovanje. Stoga je savjetnik izrazito važna centralna ličnost koja svojim znanjem i iskustvom može pokrenuti neophodne opcije pružanja podrške. Što se ranije pruži podrška, to su veće šanse za završavanje obrazovanja.

**DANSKA:** Posebna obrazovna podrška se daje učenicima koji imaju disleksiju (poteškoće s čitanjem/pisanjem) ili psihološke dijagnoze koje ih mogu onemogućavati u svakodnevnom životu. Savjetnik poznaje relevantna pomagala kojima se mogu osigurati da se primijene dodatni sati pružanja podrške kako bi dobio/la strukturu i pregled svog obrazovanja te tako izbjegne napuštanje obrazovanja.

**DANSKA:** Tokom obrazovanja mogući su izazovi u vezi s učenikovim stažiranjem. Tu savjetnik mora pomoći i pružiti podršku.

**DANSKA:** VELIKI motivirajući faktor za učenika može biti to da se teoretski dio obrazovanja upotpuni relevantnim stažiranjem / posjetama kompanijama koje koriste najsavremeniju tehnologiju u okviru predmeta. Na taj način se učeniku predstavljaju nove tehnologije i razvoji unutar njegovog područja obrazovanja, čemu škola za stručno obrazovanje može teško parirati zbog finansijskih ograničenja, a učenik dolazi u kontakt s klijentima koji vole da im se ponude najsavremenija oprema i vrhunska rješenja.

Takva stažiranja mogu pomoći da se učenik zadrži na odabranom obrazovanju jer se učenik može nečemu radovati nakon završetka obrazovanja.

**KOSOVO:** Mogućnost stažiranja u kompanijama je prilika koja stimuliše učenike koji zbog toga žele biti dio škole. Budući da za neke smjerove postoji nekoliko privatnih kompanija (npr. CNC, telekomunikacije) za koje se učenici nadmeću na određeni način ko će ići u kompaniju ili ko će duže ostati.

**CRNA GORA:** Biro za zapošljavanje Crne Gore je ustanova koja svim građanima nudi dodatne programe kvalifikacija, raznovrsne programe

obuke te obuke za ovladavanje određenim vještinama kako bi povećali broj zaposlenih građana te ih učinili konkurentnim na tržištu rada.

### OSVRT

#### *Ponekad moramo pružiti podršku svojim učenicima tokom obrazovanja:*

- ▶ *Je li to vaš posao?*
- ▶ *Kakva vrsta podrške je potrebna?*
- ▶ *Kakvo savjetovanje/usmjeravanje/podrška se daju?*
- ▶ *Je li napuštanje škole problem? Radi li si išta generalno da se spriječi napuštanje?*
- ▶ *Još nešto??*

### 3. Usmjeravanje i savjetovanje nakon obrazovanja – profesionalna orijentacija/dalje obrazovanje/karijerar



Nakon maturiranja mnogo je izbora i opcija u kontekstu budućnosti. Treba li, može li tek svršeni maturant nastaviti raditi tamo gdje je stažirao/la? Hoće li se pronaći novo radno mjesto? Želi li nastaviti studirati na višem nivou ili samo raditi nešto potpuno drugačije?

Važno je da savjetnik za programe posjeti razred ili učenike pojedinačno pred završetak obrazovanja i ispriča im/obavijesti ih o mogućnostima u vezi s radnim mjestima, tržištu rada i budućem obrazovanju.

Mnoge ustanove za visoko obrazovanje održavaju dane otvorenih vrata nekoliko puta godišnje. Neophodno je da savjetnik ima pregled tih aranžmana kako bi mogao obavještavati učenike.

Tržište rada se stalno mijenja te je stoga izrazito važno da savjetnik bude informiran o stanju s radnim mjestima i da, na primjer, zna gdje je nestašica radne snage. Na taj način savjetnik ima važnu društvenu funkciju jer može privući pažnju na industriju kojoj nedostaje radna snaga i gdje postoje dobre prilike za poboljšavanje vještina na novim funkcijama poslova. Bliska interakcija između obrazovanja i preduzeća te između nadzora i relevantnih kompanija je stoga važna kako bi se učenici mogli usmjeravati nakon maturiranja.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** U VET školi „Srednja škola metalskih zanimanja Sarajevo“ savjetnici (pedagog, psiholog, socijalni radnik) obilaze razrede koji uskoro završavaju obrazovanje te im govore/obavještavaju ih o mogućnostima za pronalaženje posla, tržištu rada i daljnjem obrazovanju. Prije toga savjetnici saraduju s Službom za zapošljavanje Kantona Sarajevo kako bi dobili najnovije podatke o zvanjima za koja postoji najveća potražnja među poslodavcima te o trenutnom stanju na tržištu rada. Tokom prezentacije učenici dobijaju informacije o „mekim vještinama“ (soft skills) i važnosti da ih razvijaju.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** Karijerno savjetovanje se često provodi u sklopu individualnih sesija (pedagoško-psihološka podrška) s učenicima završnih razreda.

**BOSNA I HERCEGOVINA:** U prethodnim godinama je veliki broj visokoobrazovnih ustanova počelo predstavljati svoj rad učenicima te na taj način povećalo upis. Neke institucije organizuju „Dan otvorenih vrata“ i pozivaju naše učenike da ih posjete i učestvuju u interaktivnom obilasku.

**KOSOVO:** Ministarstvo obrazovanja na Kosovu u saradnji s centrima za karijeru u cijeloj zemlji koriste platformu koja im pomaže da prate učenike nakon što maturiraju. Naziv joj je Tracking (GJurmimi). Na taj način imamo podatke o našim bivšim učenicima koje koristimo za daljnju saradnju s njima (naravno ako imaju posao) da razmjenjuju svoja iskustva sa sadašnjim učenicima, organizuju sastanke s njima, a ponekad ako imaju vlastitu kompaniju, uspostavljamo sporazume o stažiranju sadašnjih učenika. Ima slučajeva kada su bivši učenici nezaposleni i mi ih kontaktiramo kada se ukaže prilika za radno mjesto, ali im i pomažemo da dobiju preporuke.

**KOSOVO:** Ako kompanija u nekim sadašnjim učenicima tokom stažiranja uoči potencijal, ona ih zadrži kod sebe. U nekim slučajevima škola pregovara s kompanijom da sačekaju da učenici završe školu i maturiraju. To obično i bude tako jer kompanije imaju razumijevanja.

**CRNA GORA:** Škola „Vaso Aligrudić“ organizuje posjete različitim sezonskim sajmovima zapošljavanja tokom školske godine i upoznaje učenike s prilikama na tržištu rada. Također se organizuju posjete različitim ustanovama za visoko obrazovanje a njihove promocije se odvijaju u našoj školi, kao i saradnja i zajedničke aktivnosti.

**CRNA GORA:** Za školu „Vaso Aligrudić“ je veoma važna saradnja s poslodavcima kod kojih naši učenici obavljaju praktičan dio nastave i s kojima pružamo različite vrste podrške, učešće i takmičenja za naše učenike. Boravak naših učenika kod poslodavaca i rad s ljudima iz iste branše predstavlja nemjerljivo iskustvo za naše učenike. Također, segment na koji smo veoma ponosni jeste činjenica da su naši učenici nakon završetka škole pronašli zaposlenje kod tih poslodavaca.

**CRNA GORA:** Veoma je važno da škole u Crnoj Gori insistiraju na analizi i prikupljanju podataka za sve učenike koji završe našu školu. Te analize pružaju uvid u sam kvalitet obrazovnog sistema i učenicima osnovnih škola predstavljaju osnovu za odabir budućeg zanimanja.

### **OSVRT**

#### ***Trebamo podržati prilike za karijere učenika:***

- ▶ ***Organizovati praktičan rad tokom školovanja?***
- ▶ ***Davati opšte informacije o tržištu rada?***
- ▶ ***Informacije o upražnjenim radnim mjestima?***
- ▶ ***Uspostavljanje kontakta s budućim poslodavcima?***
- ▶ ***Bilo šta drugo?***

# **Okvir za usmjeravanje**

***„Dajte gladnome ribu i biće sit cijeli dan.  
Naučite ga da peca, biće sit i sutra.“***

***(kineska poslovice)***

Tako glasi stara poslovice, a ona se, u svoj svojoj jednostavnosti, odnosi na pomaganje ljudima da pomognu sami sebi, pa tako poslovice sadrži i svrhu svakog oblika usmjeravanja.

## Okvir za usmjeravanje – 4 važna uslova

Za proces usmjeravanja je ključno da se odredi i dogovori okvir koji okružuje usmjeravanje tako da i savjetnik i učenik to znaju. Uspostavljanje okvira za usmjeravanje se mora odnositi na sljedeća 4 uslova:

- 1. Kontakt.** Odnos između savjetnika i učenika je ključni preduslov za bilo koji oblik usmjeravanja. Sam odnos između mentora i učenika je važan za proces usmjeravanja – što je atmosfera bezbjednija i otvorenija, to su bolje prilike za zajedničko istraživanje prilika i problema učenika.
- 2. Ugovor.** To je sporazum između savjetnika i učenika kada se uspostavi kontakt. Važno je da su oboje saglasni s osnovnim premisama za usmjeravanje tj. ciljevima, sredstvima i vremenskim okvirom smjera te završnom evaluacijom.
- 3. Kontekst.** Sva usmjeravanja se odvijaju u okviru datog konteksta. Zadatak savjetnika je da bude svjestan okvira u kojem se odvija usmjeravanje, kako organizaciono tako i fizički. Savjetnik se mora pobrinuti da učenik bude svjestan konteksta u koje spada usmjeravanje i kakva očekivanja ima ustanova za usmjeravanje. Savjetnik također mora razmotriti kako će odašiljati dati kontekst – npr. gdje se odvija usmjeravanje, kako je prostorija uređena.
- 4. Praćenje** može biti relevantno u određenim oblicima usmjeravanja kao što je npr. u vezi s usmjeravanjem na praksi, gdje savjetnik mora pratiti i ocjenjivati učenika tokom prakse, a i tu je važno da savjetnik jasno formuliše kriterije koji čine osnovu ocjenjivanja i praćenja.

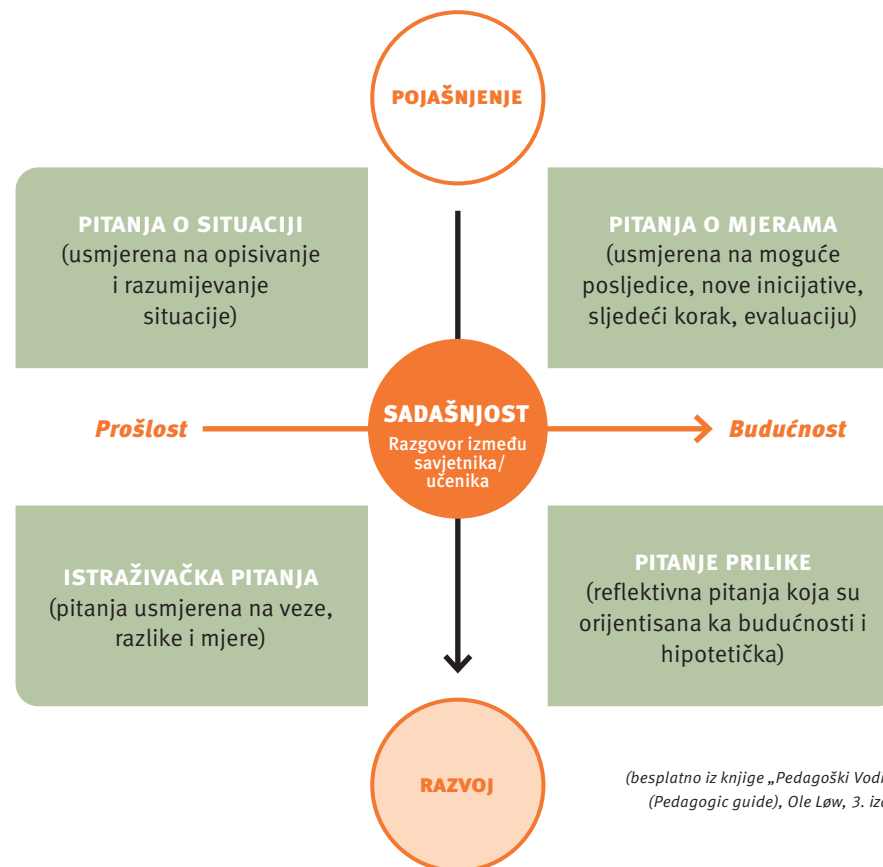
### Situacija usmjeravanja

*Situaciju usmjeravanja možemo posmatrati kao savjetnikovu pedagošku i psihološku pomoć da zajedno s učenicom kroz razgovore riješi zadati izazov ili situaciju.*

## Pitanja

Stoga je jedan od najvažnijih zadataka savjetnika da može postavljati pitanja iz različitih uglova koja mogu pomoći učeniku da razumije sebe, svoju situaciju, svoje kompetencije te mogućnosti kako bi u konačnici mogao napraviti jedan ili više izbora koji se tiču budućnosti.

Savjetnik stoga mora biti u stanju da postavlja pitanja iz mnogo različitih uglova, kao u modelu ispod u kojem su pitanja za usmjeravanje podijeljena u 4 kategorije:



## Komunikacija – verbalna i neverbalna

Komunikacija – razgovor i dijalog – je polazna tačka za kontakt i sastanak između savjetnika i učenika, a savjetnikove komunikacijske sposobnosti su stoga ključni alati za usmjeravanje. Savjetnik mora ovladati i verbalnom i neverbalnom komunikacijom te mora biti svjestan oba oblika komunikacije kako u odnosu na sebe tako i u odnosu na učenika:



### Verbalna komunikacija

- ▶ postavljajte otvorena pitanja koja zahtijevaju razmišljanje umjesto da/ne pitanja.
- ▶ opažajte – obratite pažnju na reakcije učenika.
- ▶ rezimirajte – neprekidno pravite rezime dijaloga.
- ▶ preformulišite, preslikajte i ponovite ključne riječi – ponovite učenikove izjave i riječi bilo direktno ili ih preformulišite na različite načine.
- ▶ pravite pauze – dajte vremena za razmišljanje.



### Neverbalna komunikacija:

- ▶ govor tijela – obratite pažnju na govor svog i učenikovog tijela, djeluje li učenik napeto, nervozno, opušteno, smireno? Savjetnik mora odašiljati opuštenu atmosferu i smirenost.
- ▶ gestikulacije i izrazi lica – obratite pažnju na oboje i podržite učenika podsticanjem, izrazima lica i pokretima ruku
- ▶ kontakt očima – održavajte kontakt očima tokom razgovora.
- ▶ ton glasa – smiren ton glasa podstiče sigurnu atmosferu.
- ▶ tišina - ostavite vremena za pauze i razmišljanje tokom razgovora.

## Uloge i kompetencije savjetnika

Savjetnici imaju mnoge uloge u procesu usmjeravanja, i iako je sposobnost komuniciranja ključna, moraju ovladati nizom drugih vještina kako bi ispunili te uloge.

### MNOGE RAZLIČITE ULOGE SAVJETNIKA U PROCESU USMJERAVANJA:

#### 1. Faza

Savjetnik je **posrednik informacija i znanja**.



#### 2. Faza

Savjetnik je **sparing partner** koji pomaže u otkrivanju želja, potreba i prilika te **osoba koja pruža pomoć** i poznaje mogućnosti za realizaciju.



#### 3. Faza

Savjetnik je **katalizator** ili neka vrsta otvarača za konzerve za učenikov uvid u sebe, razumijevanje vanjskog svijeta, spremnost na donošenje odluka i sposobnost provođenja odluka.



#### 4. Faza

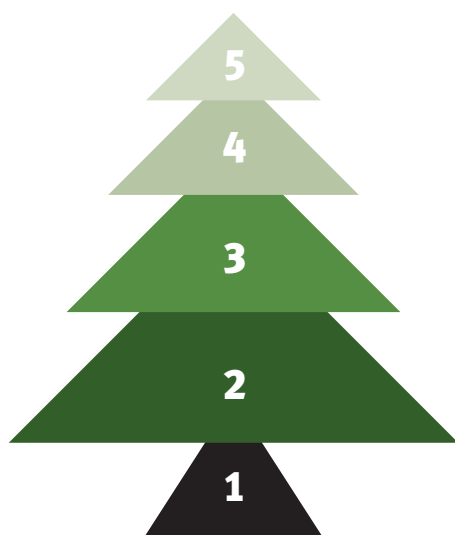
Savjetnik je **integrator** koji izvlači najbolju moguću kombinaciju obrazovnih/poslovnih prilika i učenikovih vještina i resursa.





## Model usmjeravanja – Pet koraka u savjetovanju –

Pored uspostavljanja okvira za usmjeravanje i vođenja dijaloga s učenikom kroz niz vještina i uloga, savjetnik također mora imati alate za planiranje i upravljanje procesom usmjeravanja. U nastavku je predstavljen primjer modela usmjeravanja u 5 koraka:



### PET KORAKA U SAVJETOVANJU

- 1) Pojasnite situaciju, utvrdite problem (uspostavite odnos).
- 2) Proširite perspektivu.
- 3) Formulirajte glavne i sporedne ciljeve.
- 4) Napravite plan djelovanja i provedite ga.
- 5) Procjenjujte i pratite

1

### Pojasnite situaciju, utvrdite problem (uspostavite odnos).

- ▷ Lista
- ▷ Postavljajte pitanja
- ▷ Razmišljajte o sebi
- ▷ Podstičite
- ▷ Rezimirajte
- ▷ Pojašnjavajte
- ▷ Konkretizirajte
- ▷ Fokusirajte se
- ▷ Koristite materijale i vježbe (upitnike, radne kartice, testove) za aktiviranje

Održavajte ravnotežu između prevelike zauzetosti i previše razgovaranja o problemima/izazovima i zašto je učenik tu. Ne previše o „zašto“.

Sve do sada se sagledava iz ugla učenika.

Nemojte davati dobre savjete. Nemojte početi da tumačite.

2

### Proširite perspektivu.

- ▷ Rezimirajte iz perspektive savjetnika.
- ▷ Suprotstavite se (Je li bilo kontradikcija? Je li bilo nedosljednosti u izgovorenim riječima i govoru tijela)?
- ▷ Dajte informacije (dovoljno, ne previše – bez savjeta)
- ▷ Tumačite i uvidite obrasce (ne želi da čuje informacije koje se ne uklapaju u snove, veoma visoke ambicije, nisko samopoštovanje)

3

### Formulirajte glavne i sporedne ciljeve.

- ▷ Postavite jasne, konkretne, mjerljive, realne ciljeve – ŠTA, a ne KAKO postići.
- ▷ Koristite tehniku nabacivanja ideja, tehniku snova.
- ▷ Utvrdite prednosti i nedostatke za svaki cilj.

4

### Napravite plan djelovanja i izvršite ga.

- ▷ Pronađite alternativne načine za ostvarivanje ciljeva i preliminarnih ciljeva.
- ▷ Odaberite najbolje načine.
- ▷ Ko mi može pružiti pomoć i podršku.
- ▷ Ima li mjesta na koja mogu otići.
- ▷ Predvidite prepreke i saznajte kako ih savladati.
- ▷ Napravite dogovor/ugovor.

5

### Procijenjujte i pratite.

- ▷ Učenik: Da li je postignut?
- ▷ Savjetnik: Šta je podstaknulo/unaprijedilo rješavanje izazova, a šta ga je ometalo??
- ▷ Savjetovanje: Šta se dogodilo tokom savjetovanja?

## Plan djelovanja – od pojašnjenja preko odluke do djelovanja.

Kao što se vidi iz 1. i 2. koraka u modelu usmjeravanja iznad, savjetnik i učenik zajednički pojašnjavaju niz uvodnih pitanja koja uvode i savjetnika i učenika u učenikovu trenutnu životnu situaciju, razmišljanja o budućnosti, vještine, resurse, želje, ciljeve i prilike:

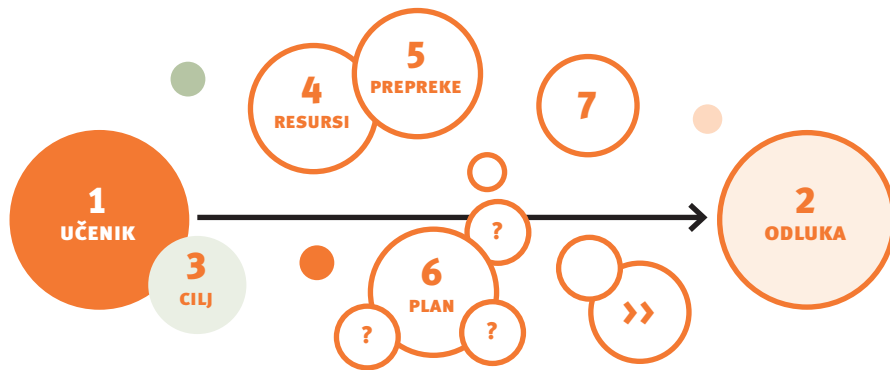
- ▷ **Kakva je tvoja trenutna situacija?**
- ▷ **Koje rezultate želiš da postigneš?**
- ▷ **Koje lične resurse imaš koje možeš iskoristiti u toj situaciji?**
- ▷ **Koje prepreke vidiš koje bi mogle stati na putu izvršavanja tvoje odluke i plana?**
- ▷ **Šta još nedostaje?**

Sljedeći važni koraci u procesu su 3. i 4. korak koji se tiču formulisanja plana djelovanja, koje je moguće uraditi na različite načine i pomoću različitih alatima. Ispod su predstavljena 2 modela za pripremanje plana djelovanja kao i alati za pojašnjavanje ciljeva i prioriteta tokom rada s planom djelovanja.

## Napravite plan djelovanja – 2 modela.

### 1. Plan djelovanja – Nacrtajte kartu budućnosti.

Savjetnik daje papir i olovku osobi kojoj je potrebno usmjeravanje te je vodi kroz sljedeće korake:



**KORAK 1.** Nacrtaj krug na sredini papira i u sredini kruga napiši svoje ime. Sada si ovdje.

**KORAK 2.** Daj svojoj odluci neki naziv i stavi je u drugi krug na papiru. Linijom poveži 2 kruga. Sada imaš skicu plana.

**KORAK 3.** Napiši svoj cilj – nešto što želiš postići ili granu privrede u kojoj želiš biti – i postavi ga u krug na stranici. To je budućnost koju želiš.

**KORAKI 4 i 5.** Zajedno pojašnjavamo nekoliko pitanja. Koje resurse imaš koji te mogu dovesti do cilja? Treba li ti više resursa? Na koje prepreke

ćeš vjerovatno naići? Kako se utvrdi svaki resurs i prepreka, stavljamo ih na papir gdje smatramo da je prikladno i povezujemo ih s drugim elementima na papiru.

**KORAK 6.** Kada su ciljevi, resursi i prepreke opisani i/ili bilo koji drugi faktor koje jedno od nas ili oboje smatramo relevantnim za plan djelovanja, razgovaramo o tome izgleda li plan realistično. Ovdje gledamo ispunjava li plan djelovanja 3 kriterija:

► **Opredijeljenost** – vidite li sebe u planu? Odgovara li plan vašim potrebama i vještinama

► **Izvodljivost** – je li plan izvodljiv? Je li to realno u smislu resursa, vještina i vremena?  
► **Relevantnost** – Je li plan relevantan? Ima li vam smisla?

**KORAK 7.** Kada se usaglasimo da smo razvili najbolji mogući plan i opisali izvodljiv lični projekat, dogovaramo sljedeći korak. Važno je jasno definisati ovaj prvi korak kako biste oboje bili potpuno svjesni šta se treba dogoditi i kako biste znali kako poduzeti sljedeći korak. Ako vam treba pomoć oko sljedećeg koraka, i to ćemo staviti na papir.

**KORAK 8.** Kada se planiranje završi, kartica se kopira tako da i mentor i učenik imaju po primjerak za sve buduće dijaloge.

### Postavite konkretne ciljeve u akcionom planu.

Za uspješan plan djelovanja ključno je da ciljevi za učenika budu konkretni, realni i ostvarivi. Stoga svaki cilj mora biti opisan tako da bude:

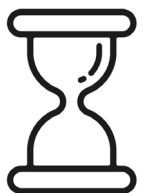
**KONKRETAN** – opišite cilj što je moguće konkretnije tako da bude moguće procijeniti šta je potrebno za njegovo postizanje i planirati put do cilja

**MJERLJIV** – opišite cilj tako da ga je moguće izmjeriti. Mora biti moguće procijeniti jeste li na putu ka cilju i je li cilj postignut.

**OSTVARIV** – cilj mora biti relevantan i dostižan za osobu koja ga mora ispuniti na osnovu njenih trenutnih i potencijalnih vještina, resursa i prilika.

**REALAN** – cilj mora biti u okvirima mogućnosti, mora biti izazovan, ali ne toliko ambiciozan da učenik bude obeshraben da radi na njemu ako se ne osjeća sposobnim da ga postigne.

**VREMENSKI OGRANIČEN** – zna biti teško postaviti precizan vremenski okvir za planove djelovanja koji uključuju obrazovanje i poslove, jer mnogi različiti faktori mogu imati odlučujući utjecaj na tok vremena u vidu fiksnih rokova za prijem za obrazovanje ili upražnjena radna mjesta u okvi-



ru trenutnih djelatnosti. Ipak, rokovi su važan i odlučujući motivacijski faktor. Stoga, savjetnik može zajedno s učenicom podijeliti ciljeve u različite vremenske kategorije:

- ▶ **kratkoročni ciljevi:** zadaci koji se mogu završiti za nekoliko dana ili sedmica.
- ▶ **srednjoročni ciljevi:** zadaci koji traju od jedne sedmice do pola godine.
- ▶ **dugoročni ciljevi:** zadaci za koje je potrebno od pola godine do pune godine..

Kao nadzornik morate pomoći učeniku da postavi vremenski okvir kojim se uspostavlja vremenska ravnoteža, tako da s jedne strane ima dovoljno vremena da ostvari svoje kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve, ali da s druge strane nema toliko vremena da smatra da nije potrebno raditi na njihovom ispunjavanju.



### Odredite skalu pitanja – procijenite i odredite prioritete ciljeva.

Nacrtajte liniju na papiru i podijelite je na 10 tačaka.

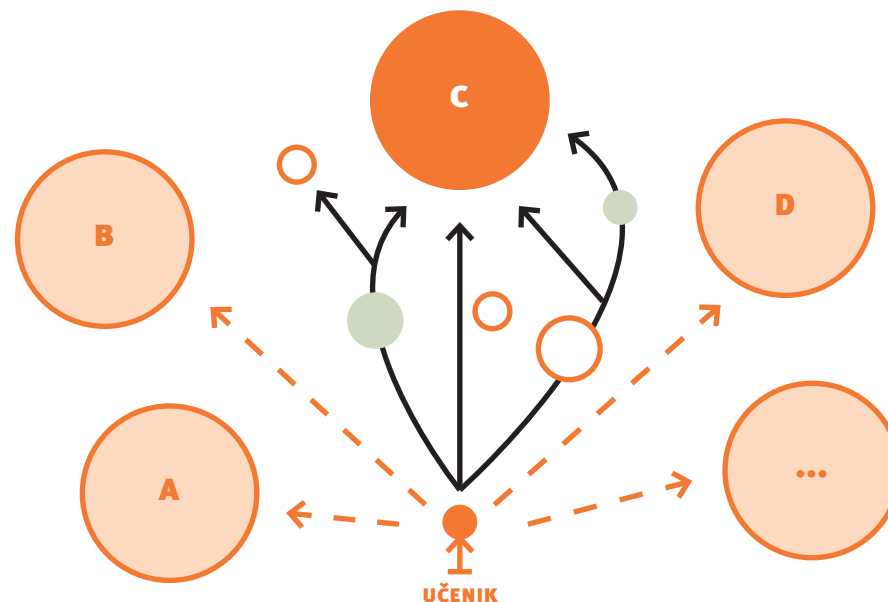


Učenik odlučuje gdje se nalazi dati cilj na skali od 1 do 10, gdje je 1 najvažnije, a 10 najmanje važno. Na taj način pitanja sa skalom mogu biti alat za određivanje važnosti cilja, ili važnosti više ciljeva jednih u odnosu na druge, što može biti korisno prilikom planiranja potrebnih radnji u vezi s planom djelovanja i njegovim tokom. Ova metoda se može koristiti i za određivanje prioriteta različitih djelovanja u odnosu jednih na druge u smislu vremena.

## 2. Plan djelovanja – Nacrtajte putanju usmjeravanja.

Putanja usmjeravanja je model koji se može koristiti za određivanje plana djelovanja i njegov vizuelni prikaz.

Savjetnik daje učeniku papir i olovku i vodi ga kroz sljedeći proces:



1. Nacrtajte osobu u donjem lijevom uglu i napišite „nalazim se ovdje“, a zatim nacrtajte nekoliko krugova na vrhu papira i napišite moguće budućnosti iznad njih. Savjetnik podržava učenika u konkretiziranju različitih mogućih budućih scenarija, nakon čega se ključne riječi za svaki scenarij zapisuju u svaki krug.
2. Kroz dijalog učenik pojašnjava koji scenario mu najviše odgovara. Učenik tada zapisuje željenu budućnost iznad ovog kruga.
3. Zatim savjetnik i učenik zajedno istražuju putanje kojima je moguće doći do željene budućnosti.
4. Opisuje se i ucrtava glavna putanja s prekretnicama i koracima.

5. Savjetnik i učenici zatim istražuju postoje li alternative glavnoj pitanji. Ako postoje sporedni putevi ili zaobilaznice, oni se ucrtavaju na karti i kratko opisuju.
6. Na kraju, savjetnik i učenik zajedno gledaju kartu i opisanu putanju usmjeravanja te razmatraju jesu li se na toj putanji možda pojavili potpuno novi ciljevi ili perspektive koje se moraju dodati na kartu.
7. Kartica se kopira tako da oboje imaju po primjerak za ubuduće.

## Slučajevi – vrste učenika koji traže usmjeravanje/situacije

Učenici koji traže usmjeravanje i situacije usmjeravanja mogu biti veoma različiti i teško ih je izraziti formulom. U nastavku je pokušaj da se svrstaju u 4 različite kategorije:



### Učenik koji zna šta želi:

U ovoj situaciji usmjeravanja savjetnik može postaviti učeniku izazov po pitanju njegovog izbora pitanjima:

- ▷ Otkud da to želiš?
- ▷ Jesi li razmišljao/la o drugim opcijama?
- ▷ Itd, itd.

Nije cilj da se učenik dovede u nedoumicu, već zapravo dijalog može dovesti do toga da učenik učvrsti svoj izbor. Nakon toga savjetnik može pomoći da se istraže praktična pitanja u vezi s odabranim obrazovanjem (uslovi za upis, gdje se obrazovanje odvija, finansije, prijevoz, itd.)

### NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE IZ CRNE GORE:

Za učenike koji imaju jasno utvrđen cilj šta žele da rade u budućnosti održavaju se radionice za jačanje samopouzdanja kao i upoznavanje sa stvarnim radnim okruženjem. Naime, u konkretnom primjeru, učestvujemo u radionici „ja za deset godina...“. Ta radionica se radi u grupama, ali svako piše



za sebe i odgovara na zahtjeve. Radionica je osmišljena tako da se od učenika traži da zatvore uči i opuste se dok slušaju zahtjeve koje postavlja voditelj radionice. Učenici moraju odgovoriti na pitanja o tome šta će raditi za deset godina, ko su i šta rade, kako izgleda jedan njihov dan, kako izgleda njihovo okruženje, s kim rade, kakve su im kolege itd. Nakon što svako napiše svoje odgovore slijedi diskusija koja može biti zanimljiva i motivirajuća za sve prisutne.

Za te učenike jedna od radionica koja se provodi jeste pisanje biografije (CV-ja). Ta radionica je važna zbog toga što mladi upoznaju svoje kvalitete, ali i uče koje kvalitete je važno istaknuti i imati prilikom uspostavljanja radnog odnosa.

Također, primjer dobre prakse za te učenike jeste radionica „Simulacija razgovora za posao“, u kojoj se kreira radno okruženje a od osobe se traži da obavi razgovor tačno onako kao što bi to bilo kod poslodavca. Ti razgovori ispituju želju i motivaciju osobe da dobije posao koji želi da radi, otkriva spremnost osobe da se bori za taj posao, ali i radne navike, kako funkcioniše u timu, brzinu reakcije, volju da pomogne, itd. Tokom razgovora se postavljaju probne situacije i pitanja koja mogu biti neu-

godna za osobu. Na taj način se ispituju samokontrola osobe i volja za odgovarajućom reakcijom u određenim situacijama.

Putem ove radionice predstavljamo učenicima teškoće koje mogu nastati tokom obavljanja posla, ali kroz igru predstavljamo i „manje lijepe“ stvari koje se tiču odabira budućeg zanimanja. Često se dogodi da učenici daju povratne informacije nakon ovih radionica da im bude veoma drago što su naučili o nekim teškoćama s kojima se mogu suočiti, ali naravno i dalje ostaju pri odabranom zanimanju.

### NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE S KOSOVA:

Došao nam je učenik i rekao da voli računare te da je odlučio da izučava IT. Razgovarali smo s njim i pokazali mu druge smjerove u koje bi se mogao uklopiti. Također smo mu dali nešto materijala s projektima koje su izradili učenici s drugih smjerova (telekomunikacije, CNC, itd.). Pokazali smo mu sve mogućnosti koje može imati kada završi školu na bilo kojem od tih smjerova. Otišao je kući i nakon dva dana se vratio u školu i odlučio upisati smjer za CNC. Sada radi u kompaniji (fabrici) i upravitelj je jednog njenog odjela.

### NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE IZ BOSNE I HERCEGOVINE:

U okviru pedagoške podrške (čiji je cilj povećati motivaciju učenika za redovnijim pohađanjem nastave) savjetnica je pitala učenika (18 godina) o njegovim planovima nakon završetka škole. Učenik je odgovorio da planira upisati Fakultet za mašinski inženjering u Sarajevu. Savjetnica je postavila potpitanje o tome kakve rezultate je učenik postigao iz matematike, fizike i određenih stručnih predmeta tokom školovanja i je li imao poteškoća s ispunjavanjem kriterija tih predmeta, na šta je on odgovorio daje uvijek rado i uspješno odgovarao na zahtjeve iz tih predmeta te da želi dalje napredovati u toj oblasti. S obzirom da postoji veliko interesovanje za fakultet, savjetnica je pitala učenika šta bi on uradio u slučaju da ne bude primljen na odabrani fakultet. Učenik je odgovorio da bi se u tom slučaju upisao na privatni fakultet.

Cilj tog pitanja je bio da se vide sve mogućnosti i otvore druge opcije koje će omogućiti učeniku da dostigne željeni cilj putem alternativnih rješenja. Savjetnica je obavijestila učenika o mogućnostima i uslovima vanrednog studiranja, što mladima daje priliku da studiraju i istovremeno rade. Smatrala je da je ta informacija važna jer je znala da roditelji učenika nisu u stanju finansirati njegove studije. Na kraju razgovora, savjetnica je obavijestila učenika o tome na kojim privatnim fakultetima u BiH može studirati željeni smjer i dala mu je detaljne informacije o tome kako može ostvariti direktan kontakt i dobiti više informacija. Između ostalog, cilj pedagoške podrške je bio taj da se ukaže učeniku na negativne posljedice odsustva i eventualno neuspješan završetak školske godine po planove koje je iznio u bliskoj budućnosti. S učenikom je održano još jedno savjetovanje s ciljem zajedničkog istraživanja informacija o fakultetima koji na svojim odsjecima imaju mašinske grupe predmeta..



### Učenik koji ne zna šta želi:

Mnogi mladi su u nedoumici koje obrazovanje da odaberu. Važno je da kao savjetnik stvorite siguran okvir za nadziranje situacije kako bi se učenik osjećao ugodno i kako bi mogao podijeliti mišljenja i ideje. Nadzornik **NE** bi trebao u početku davati prijedloge za obrazovanje, već postavljati pitanja otvorenog tipa.

- ▷ Šta ti ide (ili ne ide) dobro?
- ▷ Poznaješ li nekoga čije je obrazovanje uzbudljivo?
- ▷ Možeš li da radiš s drugim ljudima?
- ▷ Imaš li smisla za tehniku?
- ▷ Itd, itd.

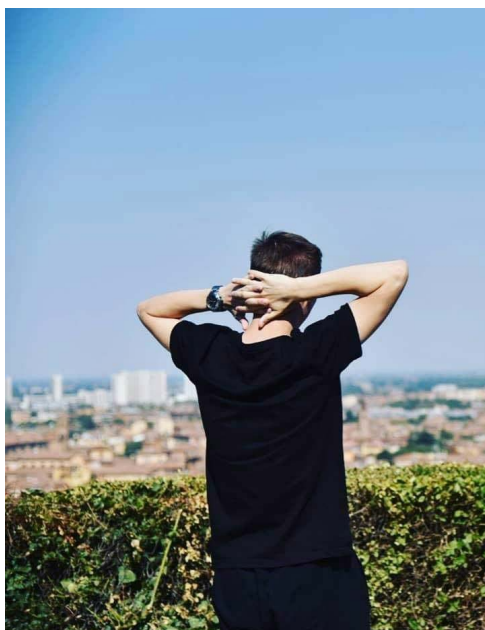
Ne zaboravite da zapišete sve što se spomene. Postepeno se može stvoriti slika smjera u kojem bi učenik mogao ići. U saradnji s učenikom tada možete krenuti malo dublje. Dogovorite novo vrijeme za sastanak o usmjeravanju i dajte učeniku zadatak da razmisli o potencijalnim programima o kojima će se razgovarati na predstojećem sastanku.

Učenik je sada počeo da razmišlja o odabiru i odustajanju, a situacija će biti jasnija na sljedećem sastanku o usmjeravanju.

### **NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE IZ CRNE GORE:**

Veoma česti su slučajevi kada radite s mladima. Često mladi dolaze u pedagoško-psihološku službu tražeći konkretnu pomoć prilikom odabira budućeg zvanja. Praksa je pokazala da se mladi upisuju u određene škole upravo zbog uticaja vršnjaka te da sami često nisu sigurni šta zaista žele. U tim slučajevima za svakog učenika se izrađuje individualni program gdje se na samom početku putem razgovora vrši samoprocjena ili stvara „slika o sebi“. Na taj način saznajemo šta mlada osoba misli o sebi, kakvu ima percepciju o sebi kao individua, ali i u grupi, koliko je samouvjerena, koliko je zrela, kako razmišlja i šta joj je važno.

Nakon toga se priprema upitnik na kojem svaka osoba odgovara o svojim interesovanjima, motivaciji i ličnim postignućima. Zatim je tu i upitnik u kojem se učeniku nude zanimanja, ali i neophodno znanje, vještine, kvaliteti itd. za svako zanimanje. Rezultat tog upitnika su tri zanimanja koja su povezana s osobinama, interesovanjima i karakteristikama pojedinca. Zanimljivo je da se mladi često iznenade zanimanjem koje dobiju na osnovu ovog upitnika i kako kažu „Nikad mi ne bi palo na pamet da mogu to raditi“.



Na taj način se znanje o sebi odvija kada učenik dobija nove ideje o tome šta može raditi i gdje može dati najveći doprinos. Preporuka je da bi bilo najbolje kada bi se, nakon ove vrste podrške, učeniku omogućila simulacija radnog okruženja ili stvarno okruženje na jedan dan po njegovom izboru. Na taj način bi upoznao ljude koji rade ono on želi, radno okruženje i zahtjeve koji su pred njim. To bi bio cjelokupan proces koji bi značajno pomogao učenicima kada biraju buduća zanimanja.

Za ovaj proces je potrebno vrijeme, ali je u fokusu i učenika i članova tima koji rade s njim. Najveći uspjeh je kada, odmah nakon završenog procesa, učenik otkrije šta želi i za šta ima talenat.

### **NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE S KOSOVA:**

Učenik koji je tek došao u našu školu s uvjerenjem o završenoj osnovnoj školi, ali nije imao pojma šta voli, kojim bi se zanimanjem bavio u budućnosti.

Najprije smo mu dali opšte informacije o školi i njenim smjerovima, a zatim smo razgovarali o njegovim omiljenim predmetima kako bismo mu mogli dati neku predstavu o željama. Rekao je da ga zanima nauka, ali voli i da eksperimentiše s različitim stvarima. Prema njegovim željama predložili smo mu elektroniku i građevinarstvo. Prije početka škole je posjetio dva smjera i upoznao nekoliko učenika s tih smjerova. Vidio je njihovo gledište i prilike koje im škola pruža pa mu je lakše bilo da odluči šta želi. Kada je počela školska godina otišao je na građevinarstvo i zahvalio nam se što smo mu pomogli u tom procesu.

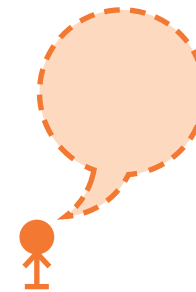
### **NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE IZ BOSNE I HERCEGOVINA:**

Učenik (17 godina) završava na smjeru koji traje tri godine. Tokom savjetodavnog rada učenik ističe da nije siguran šta želi raditi nakon završene škole. Razmatra mogućnost zaposlenja, a s druge strane mogućnost nastavka obrazovanja na nekoj visokoškolskoj ustanovi jer je to želja njegovih roditelja. Nije siguran može li samostalno donijeti tako važnu odluku.

Savjetnica mu je pokušala pomoći da objektivno sagleda svoje navike učenja, akademske ambicije, nivo motivacije da stekne znanje u naredne četiri godine. S druge strane, savjetnica je postavila pitanja koja su omogućila učeniku da dobije uvid u nekoliko važnih pitanja: kakve rezultate u uspjehu je imao iz teoretskih predmeta tokom proteklih godina školovanja, osjeća li zadovoljstvo dok obavlja praktični dio nastave, da li se vidi u budućnosti da svakodnevno radi u kompaniji baš taj posao, je li mu važno da počne samostalno da zarađuje svoj novac u budućnosti ili mu finansijska situacija roditelja dozvoljava da sljedeće četiri godine posveti nauci. Učenik je dobio upute da odgovori na ta pitanja na listu papira kako bi dobio vizuelni prikaz i efikasnije izvrši poređenje.

Tokom razgovora učenik je istaknuo da mu je uvijek bilo teško da odgovara na zadatke koji uključuju učenje teorije. Rekao je da je jedva ispunjavao kriterije iz tih predmeta. Također je rekao da je uspio završiti školu isključivo jer je smjer koji je odabrao imao jako puno časova praktične nastave. S druge strane, on razumije želju roditelja da upiše i završi fakultet jer smatraju da osoba ne može biti cijenjena u društvu bez univerzitetskog zvanja.

Savjetnica je razgovarala s učenikom o prednostima započinjanja posla s diplomom srednje škole kao i prednosti za zapošljavanje s univerzitetskim zvanjem. S obzirom na to da je učenik izjavio da više voli praktičan rad, učeniku je savjetovano da je važno da prilikom donošenja odluke odabere opciju koja će biti u skladu s njegovim sklonostima i težnjama. Pažnja je skrenuta na činjenicu da u skladu s trenutnim ocjenama ne ispunjava kriterije za prijem na fakultet, ali da se može upisati na četvrti stepen srednje škole kao vanredan učenik, a zatim, ako ostvari dobre rezultate, može se prijaviti na fakultet. Tokom razgovora učenik je ukazao na to da je tokom savjetovanja ojačao svoje kompetencije koje će mu pomoći da donese odluku. To je primjer situacije u kojoj se učenik nalazi između svojih želja, želja roditelja, očekivanja društva i nedostatka informacija te u kojoj je podrška savjetnika od velikog značaja. Nakon prvog savjetovanja smo shvatili još dvije stvari kako bismo potražili informacije o školama koje nude završetak četvrtog stepena i razmotrili koji fakulteti bi odgovarali učenikovim težnjama. Također se razmatralo i to kolika je trenutno ponuda na tržištu rada u oblastima koje odgovaraju tom učeniku.



### **Učenik koji želi nešto što je *faktički* nemoguće:**

Teška je situacija usmjeravanja ako učeniku morate ugasiti nade ili snove. U toj situaciji je važno da savjetnik osmisli alternative koje mogu biti bliske onome što iz bilo kojeg razloga nije moguće uraditi. Za neka obrazovanja i poslove postoje posebni uslovi te stoga mogu postojati činjenične prepreke kao što su:

- ▷ Posebni uslovi za visinu, težinu, građu ili psihičko stanje
- ▷ Fizički nedostaci (npr. nedostatak udova, oštećen sluh, vid, pokretljivost, fizička sprema, alergije, itd.)
- ▷ Mentalni poremećaji

Važno je da dijalog s učenikom bude otvoren i siguran. Pomno istražite alternative kako bi učenik zadržao vjeru i nadu u uzbudljivu budućnost obrazovanja i posla.

#### **NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE IZ CRNE GORE:**

Tokom trajanja radionice u odjelu završnog razreda, učenik je izrazio želju da se nakon završetka škole upiše u policijsku akademiju. Budući da smo upoznati s kriterijima koji su potrebi za upis učenika na tu akademiju (rigorozni uslovi u vezi s visinom i težinom učenika), bili smo skeptični i pozvali smo učenika na razgovor da saznamo ima li učenik informacije o tome šta je potrebno za upis u željenu akademiju. Tokom razgovora smo saznali da učenik nema potpune informacije u vezi s upisom, da smatra da će se moći upisati iako je nižeg rasta od potrebnog. Naišli smo na učenika koji je prilično uporan u ostvarivanju svojih želja, međutim, kriteriji su jasni i nemoguće ih je promijeniti. Učenik odlazi nakon razgovora i zakazuje sljedeći termin. Tokom sljedećeg termina,



obavlja se procjena samosvijesti učenika i tu otkrivamo da učenik zaista želi da radi u policiji i da su svi njegovi planovi povezani s tom institucijom. Tada obavještavamo učenika da može raditi u policiji ako završi neki drugi fakultet, a ne samo policijsku akademiju. Učeniku je dat uvid u fakultete nakon kojih se može zaposliti u policiju, a onda nakon zasnivanja radnog odnosa treba proći obuku za policijske službenike.



Učenik je bio veoma zadovoljan kada je saznao da postoji mogućnost zaposlenja u policiji iako u tom trenutku ne ispunjava uslove za pohađanje akademije. Učenik je odabrao da se upiše na pravni fakultet nakon kojeg će se prijaviti na konkurs za popunjavanje radnih mjesta u policiji, a kada zasnuje radni odnos, ići će na obuku za policijske službenike.

### NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE S KOSOVA:

Djevojka nam je došla sa željom da postane automehaničarka, ali uz njene fizičke sposobnosti bilo je nemoguće da se bavi tim zanimanjem. Stoga smo joj predložili da može biti na smjeru za dizajn tekstila ili arhitekturu. Bila je opsjednuta automobilima. Pomogli smo joj da razumije da čak i s tim zvanjima može biti dio automobilske svijeta, tj. autoindustrije. Mogla bi iskoristiti svoje arhitektonske ili dizajnerske vještine da dizajnira buduće automobile ili da iskoristi svoje vještine koje dobije na smjeru za dizajn tekstila i dizajnira enterijer automobila. Uspjeli smo jer je odlučila da se upiše na arhitektonski smjer. Završila je studije. U svojoj je branši i veoma je zahvalna našem timu.

### NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE IZ BOSNE I HERCEGOVINE:

Učenik prvog razreda srednje škole (16 godina). Dva mjeseca od početka školske godine nastavnici su primijetili da učenik ne prepisuje sadržaj s table i obavijestili su pedagoga i psihologa o učenom ponašanju. Dječak se

borio sa svim zadacima na času i odavao dojam lijenog i nesposobnog. Prvi savjetodavni rad je obavljen s učenikom, a drugi s njegovim ocem. Tokom te saradnje smo otkrili da učenik ima medicinsko stanje koje je okarakterisano kao progresivni gubitak vida. Ni učenik ni roditelj nisu bili spremni da podijele tu informaciju s nama prilikom upisa u školu (vjerovatno zbog straha od stigmatizacije). Smjer koji učenik pohađa u našoj školi nije prilagođen za individualizirane obrazovne potrebe učenika niti su u školi dostupne asistivne tehnologije koje bi omogućile učeniku da učestvuje na časovima uspješno kao i njegovi vršnjaci s uobičajenim razvojem. Tokom savjetodavnog rada s učenikom i njegovim ocem istaknuto je da je veoma važno da učenik pohađa smjer koji će mu nakon završetka škole pružiti posao i sredstva za život, a koji će moći obavljati uprkos zdravstvenom problemu. Savjetnici su ukazali na to da smjer koji učenik trenutno pohađa nema te karakteristike i predložili su promjenu na smjer koji ispunjava sve spomenute kriterije. Učenik i otac su prihvatili prijedlog. Učenik je prebačen na drugi program. Ovaj proces je uključivao veliki broj razgovora s učenikom, njegovim ocem, ljekarima, partnerima naše škole koji obrazuju učenike s oštećenim vidom. U sklopu savjetodavnog rada smo dogovorili posjetu drugoj školi za učenika i omogućili da procijeni sviđa li mu se druga škola i novi smjer. Nakon nekoliko godina dobili smo informaciju da je naš učenik završio obrazovanje s najboljim ocjenama.



### Učenik koji želi nešto što savjetnik smatra nerealnim:

Ova situacija instruiranja može biti veoma izazovna i za učenika i za savjetnika, a savjetnik mora imati empatiju prema učeniku.

Dijalog mora biti otvoren i moraju se iznijeti činjenični podaci. Važno je i da savjetnik ne osujeti nade i snove učenika. Savjetnik može imati iskust-

vo da želje i snove učenika nije moguće odmah ispuniti, dok učenik može imati drugačiji stav ili može biti odlučan da poboljša svoje prilike radi ispunjenja svoje želje za obrazovanjem ili poslom.

Prepreke koje je na kraju moguće ukloniti mogu biti npr.:

- ▷ - Niske ocjene
- ▷ - Nedostatak vještina
- ▷ - Nedostatak iskustva
- ▷ - Loša fizička sprema
- ▷ - Mentalni izazovi
- ▷ - Preseljenje u druge dijelove zemlje ili inostranstvo

Često učenik mora proći zaobilaznim putevima, a možda i teške izazove da bi došao do cilja, ali srećom mnogi savjetnici su bili ugodno iznenađeni kada učenik svojim naporima ostvari svoj san.

### **NAJBOLJI PRIMJERI IZ PRAKSE IZ CRNE GORE:**

Primjer za ovaj slučaj je situacija koju smo imali kada je učenik s posebnim obrazovnim potrebama posjetio našu školu tokom Dana otvorenih vrata. Tokom razgovora s roditeljem i učenikom saznajemo da učenik ima Rješenje o orijentaciji – dijagnozu teškoća u učenju (mentalni problemi s naglaskom na otuđenost i nedovoljnu socijalizaciju). Roditelj učenika ističe da je njima kao roditeljima najvažnije da se učenik socijalizira, druži i komunicira s osobama iz svog okruženja. Kada smo čuli želje roditelja započeli smo razgovor o tome koliko roditelj zna o obrazovnim programima koje nudi naša škola i šta možemo ponuditi učeniku. Roditelju je predstavljen nastavni plan i program, zahtjevi koji se postavljaju pred učenika, ali i okruženje u kojem učenici rade i način na koji se ostvaruje interakcija. Roditeljima i učeniku je rečeno da svakako imaju zakonsko pravo i da će, budući da imaju rješenje o orijentaciji učenika, nastavni plan i program biti prilagođeni/skraćeni. Nakon detaljnog upoznavanja sa školom i uslovima koje ona nudi, suptilno smo sugerisali roditelju učenika da smatramo da bi problem mogao nastati u dijelu njihovih očekivanja u vezi sa socijalizacijom učenika.

Naime, roditelj učenika je insistirao na socijalizaciji učenika i da mu se omogući interakcija, za kojom učenik ima izraženu potrebu i želju. Tom prilikom smo upoznali roditelje sa smjerom koji obrazujemo u školi, a kako smo škola koja obrazuje informatičke stručnjake, veoma smo konkretni. Razgovor je nastavljen upoznavanjem s radnim navikama IT radnika, uslova u kojima rade (najčešće individualno i za računarom, a interakcija je vrlo često svedena na minimum). Opšte je poznato da su ljudi u IT-u često fokusirani samo na rad na računaru i određeni zadatak te da su im komunikacija i meke vještine problematični. Izrazili smo zabrinutost u vezi s pitanjem kako će se učenik uklopiti u to okruženje i da li će mu boravak u toj sredini pružiti podršku.

Nakon naše sugestije roditelj učenika je zatražio pomoć i sugestiju šta bi bilo najbolje za njegovo dijete budući da ono nije samostalno u radu, a s druge strane želi atmosferu podrške i komunikaciju s ljudima. Zatim smo, zajedno s roditeljem i učenikom, kod informatora pronašli zanimanja koja je učenik mogao da bira i u kojima bi se vidio napredak i u postignućima i u socijalizaciji. Od tri predložena zanimanja koja su učeniku najprihvatljivija, učenik je na kraju odabrao zanimanje pomoćnika frizera. Odabirom tog zanimanja su ispunjena očekivanja kako u smislu da učenik nije samostalan i da će s nekim raditi, tako i kriterij za socijalizaciju, gdje će imati priliku svakodnevno komunicirati i ostvarivati interakciju s drugima.

Ovaj primjer nam je pokazao da vrlo često imamo učenike i roditelje koji nemaju potpune informacije i gdje je potrebno iznijeti i dati potpune i tačne podatke o zanimanju. Također moramo naglasiti da je ovaj slučaj uspješno riješen jer su učenik i roditelj bili otvoreni za saradnju i prihvatanje sugestije.



### **NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE S KOSOVA:**

Učenik, koji je bio prvi razred građevinskog smjera, došao je u ured za karijeru sa željom da promijeni smjer i nastavi s arhitekturom. Znali smo da je ra-

zlog zašto je želio da bude na tom smjeru djevojka i znali smo da nije imao najbolje rezultate da bude na arhitekturi. Odlučili smo interno da mu damo priliku mjesec dana da bude u tom razredu jer smo znali da se neće uklopiti. Razgovarali smo s njim i objasnili mu da može da krene u taj razred, ali to je samo probno vreme za njega i za nas. Ako mu nakon mjesec dana ne budu odgovarali predmeti ili nešto drugo, moći će se vratiti na nastavu građevinarstva.

Poslije mjesec dana je samo došao kod nas i rekao: „Bili ste u pravu, nisam rođen da crtam. Ja sam terenski čovjek.“ I vratio se svom prvobitnom izboru. Sada je treći razred i jedan je od najboljih učenika na praksi.

### **NAJBOLJI PRIMJER IZ PRAKSE IZ BOSNE I HERCEGOVINE:**

Učenica prvog razreda srednje škole (16 godina). Nakon prvog tromjesečja školske godine nastavnici su primijetili da učenica ne radi zadaću i da ostvaruje loše rezultate na testovima znanja. Učenica redovno pohađa nastavu, prepisuje sve što nastavnik diktira ili napiše na tabli. Učenica je pozvana na savjetodavni rad, primijenjen je navodeći intervju, nakon čega je ustanovljeno da učenica nema adekvatno razvijene navike učenja. Učenica je tokom savjetodavnog rada rekla da je u osnovnoj školi dobijala dobre ocjene uz vrlo malo truda, na osnovu toga što je sve pisala u svesku i zbog toga što je često varala na testovima. Također kaže da su joj online časovi tokom trajanja korone (tri godine) odgovarali jer je bilo mnogo lakše dobiti dobre ocjene. Na pitanje savjetnice koliko vremena dnevno posvećuje učenju, učenica je odgovorila da uopšte ne uči, već vrijeme provodi igrajući video igrice i družeći se s vršnjacima. Savjetnica je radila s učenicom u cilju efikasnijeg prilagođavanja koje je potrebno za prelazak iz osnovne u srednju školu (naglašavajući razlike u pogledu kriterija i zahtjeva nastavnog plana i programa). Također, tokom narednih pet sastanaka, željeli smo da unaprijedimo vještinu planiranja dnevnih aktivnosti učenice i vještinu planiranja učenja i izrade rasporeda učenja. Majka učenice je također bila uključena u savjetodavne sastanke. Predloženo joj je na koji način bi mogla podržati svoju kćerku da ispunjava školske obaveze. Usvajanje novih navika zahtijevalo je višemjesečni kontinuirani rad i samopouzdanje. Na kraju savjetovanja uspjela je organizovati svoj dan i napraviti efikasan plan učenja i pridržavati ga se. Sve poduzete mjere su rezultirale boljim akademskim rezultatima.



Ove tekstove su napisali **Bjarne Lauridsen**, savjetnik za obrazovanje i karijeru u centru TRADIUM, Danska i **Rie Vestergaard**, savjetnica u kompaniji Tango Consult.

Dobili su povratne informacije od nastavnika, savjetnika i psihologa iz sljedećih škola za stručno obrazovanje i obuku: „**Alternative Pro**“, Albanija, „**Hamdi Bushati**“, Albanija, „**Hysen Çela**“, Albanija, „**Srednja škola metalških zanimanja Sarajevo**“, Bosna i Hercegovina, „**Rifat Gjota**“, Kosovo i „**Vaso Aligrudić**“, Crna Gora.

Hvala svima na doprinosu u izradi edukativnog materijala.

Posebno se zahvaljujemo saradnicama koje su navele slučajeve i primjere dobre prakse za ovaj materijal: **Lejla Osmanagić**, „Srednja škola metalških zanimanja Sarajevo“, **Mjellma Selimi Kumnova** „Rifat Gjota“, **Selma Šabotić** „Vaso Aligrudić“, **Bora Miruku** „Hamdi Bushati“ i **Lediana Kočkići**, „Alternative Pro“.

